

ΛΕ΄ ΠΑΝΕΛΛΗΝΙΟ ΙΣΤΟΡΙΚΟ ΣΥΝΕΔΡΙΟ

ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ

Αίθουσα Κέντρου Ιστορίας Θεσσαλονίκης

Παρασκευή 30 Μαΐου 2014

19:00 Έναρξη – Χαιρετισμοί

19:15 Συζήτηση Στρογγύλης Τραπέζης

Κοινωνική αλληλεγγύη. Θεωρία και πράξη

Εισηγητές:

Ζήσης Παπαδημητρίου, Ομότιμος Καθηγητής Νομικής Σχολής Α.Π.Θ.

Κωνσταντίνος Κωτσιόπουλος, Επίκουρος Καθηγητής Θεολογικής Σχολής Α.Π.Θ.

Συντονίζει η Αλκμήνη Σταυρίδου-Ζαφράκα, Ομότιμη Καθηγήτρια Α.Π.Θ.

Σάββατο 31 Μαΐου 2014

09:00 Γενική συνέλευση

09:30 Διάλειμμα

09:45 **Α. Παυλοπούλου**, «γυναίκες άνδρόφονοι», «γυναίκες κοινόν κτήμα», «άνδρόγυνοι»: Η εθνογραφία του φύλου των λαών του βορρά και η κοινωνικοπολιτική πραγματικότητα της Αθήνας του 5^{ου} αι. π.Χ.

10:00 **Δ. Μισίου**, Αντιγόνη και ατομική συνείδηση.

10:15 **Γ. Γεωργακάκης**, Το κίνημα του Βιταλιανού (513-515). Μια πρόταση ερμηνείας των σκοπών του επαναστάτη.

10:30 **Γ. Τσιαπλές**, Οι αγιολογικές πηγές της Αβαροσλαβικής πολιορκίας της Κωνσταντινούπολης το 626.

10:45 **π. Παντελεήμων Τσορμπατζόγλου**, Η δογματική αλληλογραφία μεταξύ Γερμανού πατριάρχου Κωνσταντινουπόλεως (±650-730) και Στεφάνου μητροπολίτου Σουνίκ (±685-735).

11:00 **Γ. Χαριζάνης**, Απόπειρα συνάντησης Αθωνιτών ηγουμένων με τον αυτοκράτορα Βασίλειο Β΄ (976-1025). Ορισμένες παρατηρήσεις.

11:15 Συζήτηση

11:30 **Διάλειμμα**

- 11:45 **Η. Βαλιάκος**, Το Δυναμερόν του Νικολάου Μυρεψού.
12:00 **Γ. Βελένης**, Επιγραφικές μαρτυρίες για τους Πετραλείφες.
12:15 **Α. Τάντσης**, Η χρονολόγηση του ναού της Οδηγήτριας στον Μυστρά.
12:30 **Π. Ανδρούδης**, Ο βυζαντινός δικέφαλος αετός στην Τραπεζούντα και στην χερσόνησο της Κριμαίας (14^{ος}-15^{ος} αι.).
12:45 **Δ. Δρακούλης**, Η Κωνσταντινούπολη του 15^{ου} αι. κατά τον Cristoforo Buondelmonti: το χειρόγραφο 71 της Γενναδείου Βιβλιοθήκης.
13:00 **Ν. Τόμπρος**, Ιερά λείψανα στην υπηρεσία της πολιτικής: η περίπτωση της κάρας του αποστόλου Ανδρέα.

13:15 **Συζήτηση**

Σάββατο Απόγευμα

- 17:00 **Θ. Ζαμπάκη**, Το φορολογικό διάταγμα του χαλίφη ‘Umar ibn ‘Abd al-‘Azīz (β. 717-720 μ.Χ.).
17:15 **Η. Γιαννάκης**, Παρατηρήσεις στο ιστορικό έργο του al-Muṭahhar ibn Ṭāhir al-Maqdisī.
17:30 **Έ. Σεπεντζή**, Διάδοση των αρχαιοελληνικών συγγραμμάτων και γνώση της ελληνικής γλώσσας κατά τον Μεσαίωνα στη Δύση.
17:45 **Β. Νέδος**, Η προέλευση της εμπορικής διαιτησίας στις εμποροπανηγύρεις της Καμπανίας: κρατική ή «διωτική»; Ένα ιστοριογραφικό δίλημμα.
18:00 **Μ. Δημητριάδης**, Θέατρο και κοινωνία στη Μεσαιωνική Δύση: Η πολιτική εργαλειοποίηση του θεάτρου από τον κόσμο της εργασίας (13^{ος}-15^{ος} αι.).
18:15 **Σ. Μαυροματίδης**, Η συμβολή του εμπορίου έργων τέχνης των φλαμανδικών πόλεων στην αναδόμηση της οικονομίας των Κάτω Χωρών τον 15^ο αιώνα: πολιτική παρέμβαση και ο θεσμός των pand.

18:30 **Συζήτηση**

18:45 **Διάλειμμα**

- 19:00 **π. Β. Μήλιος**, Κρήνες, συντριβάνια και λουτρά στα παλαιά Γιαννιτσία. Νέα δεδομένα της έρευνας σχετικά με το σύστημα ύδρευσης της οθωμανικής πόλης.
19:15 **Ε. Πανέλη**, Παρατηρήσεις σε μεταβυζαντινές τοιχογραφίες με εικονογραφικές ιδιαιτερότητες από τον ναό της Κοίμησης Θεοτόκου στην Πορταριά Πηλίου (1581).
19:30 **Ν. Τρούπκου**, Ο ναός της Κοιμήσεως της Θεοτόκου στην Αστρίτσα Καρδίτσας (1740).

- 19:45 **Α. Μήλιου**, Η επιδρομή του Francesco Morosini στον Βόλο (1655).
- 20:00 **Σπ. Καρύδης**, Το ζήτημα της εκκλησιαστικής περιουσίας στον βενετοκρατούμενο ιόνιο χώρο. Μια έρευνα σε εξέλιξη.
- 20:15 **Π. Τζιβάρα**, Το συγγραφικό έργο του Ευστρατίου «τοῦ ἐκ Βυθκουκίου τῆς ἐν Ἑπιρῶ Κολωνίας»: συμβολή στη λογιосύνη του 18^{ου} αιώνα.
- 20:30 **Συζήτηση**

Κυριακή 1 Ιουνίου 2014

- 09:00 **Μ. Miotto**, Από την ασ-Σαφρά στο Μεσολόγγι. Η εξέλιξη του στρατού του Μουχάμμαντ Άλι από τα οθωμανικά πρότυπα στον εκσυγχρονισμένο τακτικό στρατό (1812-1826).
- 09:15 **Ε. Πουλιάσης**, Η σταδιακή ένταξη του πατριάρχη Γρηγορίου του Ε΄ στο «εθνικό πάνθεον».
- 09:30 **Χ. Ραϊτσίνης**, Ο καπετάν Φούφας στον Μακεδονικό Αγώνα.
- 09:45 **Θ. Κυριακίδης**, Ο ρόλος του Βατικανού στις διπλωματικές διεργασίες για την τύχη της Αγίας Σοφίας Κωνσταντινουπόλεως μετά τη λήξη του Α΄ Παγκοσμίου Πολέμου.
- 10:00 **Κ. Χατζόπουλος – Α. Αρμενάκης**, Οι αναχωρήσεις των Αρμενίων από την Ελλάδα στην Σοβιετική Αρμενία το 1924 και το 1925..
- 10:15 **Α. Τζιερτζής**, Η έκτακτη σύγκληση Ενδημούσης Συνόδου από τον Οικουμενικό Πατριάρχη Βασίλειο Γ΄ σύμφωνα με επιστολή του Λαοδικεΐας Δωροθέου προς τον Μητροπολίτη Θεσσαλονίκης Γεννάδιο (8 Αυγούστου 1928).
- 10:30 **Συζήτηση**
- 10:45 **Διάλειμμα**
- 11:00 **Α. Κλάψης**, Στη δίνη της διεθνούς κρίσης: οι ελληνοτουρκικές σχέσεις την περίοδο της μεταξικής δικτατορίας και η Συμπληρωματική Συνθήκη της 27^{ης} Απριλίου 1938
- 11:15 **Α. Αθανασιάδης**, Η έννοια του «bošnjaštvo» στην διαμόρφωση της εθνικής συνείδησης των μουσουλμάνων της Βοσνίας.
- 11:30 **Α. Μουζακίτη**, Όψεις της ιδεολογικής και πολιτικής χρήσης της ιστορίας στα Βαλκάνια. Ο Α΄ Παγκόσμιος Πόλεμος στην εθνική αφήγηση των Βόσνιων Μουσουλμάνων.
- 11:45 **Α. Ορφανού**, Βιβλιοθήκες στο Πριγκιπάτο της Σάμου (1834-1912). Μία ιστορική προσέγγιση της εξέλιξής τους.

12:00 **Ιω. Μπουνόβας – Ε. Βαχάρογλου**, Απαιτήσεις των εκπαιδευτικών καταστημάτων για τον ρόλο των εκπαιδευτικών στην ευρύτερη περιοχή της Θεσσαλονίκης στα τέλη του 19ου και στις αρχές του 20ού αιώνα.

12:15 **Συζήτηση**

12:30 **Κλείσιμο συνεδρίου**

**Η χρονική διάρκεια των ανακοινώσεων ορίζεται σε 15΄.
Ανακοινώσεις που δεν θα παρουσιάσουν οι σύνεδροι αυτοπροσώπως δεν θα
ανακοινώνονται και δεν θα περιλαμβάνονται στα Πρακτικά.**

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΕΤΑΙΡΕΙΑ

ΛΕ΄ ΠΑΝΕΛΛΗΝΙΟ ΙΣΤΟΡΙΚΟ ΣΥΝΕΔΡΙΟ

30 Μαΐου – 1 Ιουνίου 2014

Πρακτικά

ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ 2016

Αθανάσιος Αθανασιάδης

Η έννοια του Βοšnjaštvo στη διαμόρφωση της εθνικής συνείδησης των μουσουλμάνων της Βοσνίας

Οι εμφύλιες συρράξεις που ξέσπασαν στα Βαλκάνια στις αρχές του 1990, με τα ποικίλα αίτιά τους, ανέδειξαν το φαινόμενο του εθνικισμού στις εμπόλεμες εθνοθρησκευτικές κοινότητες της πρώην Γιουγκοσλαβίας. Παράλληλα όμως, προϊόντος του χρόνου, αναδείχθηκε και μία άλλη πτυχή, εν πολλοίς άγνωστη στο ελληνικό κοινό: η αναβίωση του Ισλάμ, αρχικά στα όρια της νεότευκτης «Ομοσπονδίας της Βοσνίας-Ερζεγοβίνης και Κροατίας» και, αργότερα, η επέκτασή του στις νοτιότερες επαρχίες της πρώην Γιουγκοσλαβίας.

Οι απόψεις για την έννοια του έθνους και του τρόπου που αυτό σχηματίζεται ή μετασχηματίζεται στις κοινωνίες ως παράγωγο ή συνθετικό φαινόμενό τους, παρουσιάζουν μία εντυπωσιακή ποικιλία¹. Το έθνος κατασκευάζεται από τις συνιστώσες του; Είναι ο κινητήριος μοχλός του εθνικισμού, είναι δηλαδή ένα εθνικό κίνημα²; Ή μήπως οι πολίτες που συμμετέχουν στις ίδιες πολιτισμικές αξίες, στο ίδιο αξιακό σύστημα, θεωρούν αυτόχρονα ότι ανήκουν συνειδητά στο ίδιο έθνος όπως διατείνεται ο Ernest Gellner;³

Είναι πραγματικά εξαιρετικά σύνθετο, να διερευνηθεί το λεγόμενο «Εθνολογικό Γιουγκοσλαβικό Ζήτημα-Jugoslovensko Nacionalno Pitanje», μέρος του οποίου αποτελεί ο προβληματισμός μας, για πολλούς λόγους. Όχι μόνο επειδή είναι πολυδιάστατο αλλά

¹ Για την έννοια του έθνους όπως και τις παράγωγες σημασίες του βλ. ετυμολογικά το έργο του Γ. Μπαμπινιώτη, *Λεξικό της νέας ελληνικής γλώσσας*, Αθήνα 2002², σ. 553 όπου γράφει χαρακτηριστικά: «Έθνος: το σύνολο ανθρώπων που γίνονται αντιληπτοί και από τους ίδιους και από τους άλλους ως ομοιογενές σύνολο, καθώς συνδέονται μεταξύ τους με δεσμούς κοινής καταγωγής και ιστορικό παρελθόν, κοινά στοιχεία πολιτισμού, κοινά ιδανικά και πολλές φορές κοινή γλώσσα και θρησκεία, ενώ παράλληλα έχουν συνείδηση της διαφοράς τους από τα άλλα ανάλογα σύνολα ανθρώπων». Επίσης πρβλ. A. Smith, *Εθνική ταυτότητα*, μτφρ. Ε. Ρέππα, Αθήνα 2000, σ. 69· πρβλ. St. Grosby, *Nationalism: A very Short Introduction*, Oxford 2005, σ. 8 κ.εξ.

² Βλ. M. Hroch, *Social Preconditions of National Revival in Europe. A Comparative Analysis of the Social Composition of Patriotic Groups among the Smaller European Nations*, μτφρ. B. Fowkes, New York 1985². Πρόκειται για μία λαμπρή μελέτη που αφορά τη σύνθεση του εθνογενετικού φαινομένου, το οποίο άλλωστε αναλύει διεξοδικά, βασιζόμενος σε μικρές ομάδες-έθνη κυρίως των πρώην Ανατολικών χωρών της Ευρώπης. Οι σύγχρονες αυτές εθνογενέσεις αποτελούν εντελώς νέα αποκυήματα των κοινωνικών ζυμώσεων και δεν έλκουν την καταγωγή τους αποκλειστικά και αυταπόδεικτα από την αρχική τους εθνολογική κοιτίδα.

³ E. Gellner, *Έθνη και εθνικισμός*, μτφρ. Δ. Λαφαζάνη, Αθήνα 1992, σ. 23. Πρβλ. μια ενδελεχή θεώρηση των θεωριών του εθνικισμού στο έργο του Umut Özkirimli, *Θεωρίες του εθνικισμού. Μια κριτική προσέγγιση*, επιμ. Α. Ηρακλείδης, μτφρ. Ιουλία Πεντάζου, Αθήνα 2013. Για τις βαλκανικές «αναμοχλεύσεις» της έννοιας, ιδιαίτερα δε για το Κροατικό έθνος βλ. τη μονογραφία του P. Korunić, *Rasprava o izgradnji moderne Hrvatske nacije. Nacija i nacionalni identitet [Συζήτηση γύρω από την κατασκευή του σύγχρονου Κροατικού έθνους. Έθνος και εθνική ταυτότητα]*, Slavonski Brod 2006, σ. 59-76.

κυρίως επειδή έχει έντονο το στοιχείο της κοινής παραδοχής των αστάθμητων συνιστώσων δυνάμεων που το συνθέτουν: εθνικών, πολιτικών, θρησκευτικών, κοινωνικών, εκπαιδευτικών και εν γένει ιστορικών παραμέτρων⁴.

Από τις αρχές της δεκαετίας του 1960 (Σύνταγμα του 1963), εμφανέστερα όμως από την δεκαετία του 1970, στην ενιαία Γιουγκοσλαβία παρουσιάζεται θεσμικά ως εθνοκοινοτική ιδεολογία με συγκεκριμένα χαρακτηριστικά το λεγόμενο «Bošnjaštvo [Μποσνιαστίβο]»⁵. Το *Bošnjaštvo* προβλήθηκε ως το κυρίαρχο ιδεολόγημα της νεοπαγούς θρησκευτικο-πολιτικής συνιστώσας της Βοσνίας Ερζεγοβίνης, μιας εκ των έξι ομόσπονδων εθνικών ψηφίδων που αποτελούσαν τη Συνομοσπονδιακή Γιουγκοσλαβία. Ως πολυσήμαντη έννοια, διαθέτει τη δική του ιστορικότητα και προσδιορίζεται στη θέση πως, στην αρχαία χώρα των Βοσνίων και Ερζεγοβίνων, κατ' εξακολούθηση, διαβιεί ο αυτόχθων αυτός λαός με μια αδιάκοπη εθνική, πολιτιστική, ψυχική και κρατική συνείδηση, από την πρώιμη μεσαιωνική εποχή μέχρι σήμερα⁶. Οι απαρχές του δε ανάγονται στο περίφημο βασίλειο της μεσαιωνικής Βοσνίας του μπάνου Tvrtko (1353-1391) και φτάνουν μέχρι τις μέρες μας. Παρουσιάζεται με δύο μορφές κατά τον ανατολιστή καθηγητή Darko Tanasković: από τη μια πλευρά εμφανίζεται ο λεγόμενος

⁴ Iv. Banac, *The National Question in Yugoslavia: Origins, History, Politics*, New York, 1984· επίσης πρβλ. Α. Αθανασιάδης *Ο εμφύλιος πόλεμος στη Γιουγκοσλαβία (1990-1995). Πτυχές της ιστορικής και θρησκευτικής του διάστασης*, Θεσσαλονίκη 2008, όπου και εκτενής αναφορά των ιστορικών εθνοτικών αντιπαράθεσεων που οδήγησαν στην εμπόλεμη κρίση του 1990. Χαρακτηριστικά στοιχεία της ρευστότητας αλλά και πολυσυλλεκτικότητας της μουσουλμανικής βοσνιακής ταυτότητας, παραθέτει η Νορβηγίδα ανθρωπολόγος Tone Bringa, *Being Muslim the Bosnian Way. Identity and Community in a Central Bosnian Village*, Princeton 1995, σ. 231.

⁵ Στη νεοελληνική μεταφράζουμε τον όρο ως «εθνο-θρησκευτική ταυτότητα» ή «βοσνιομουσουλμανική εθνική ταυτότητα» ή «πολιτιστικός προσδιορισμός ενός έθνους». Είναι συνώνυμο του «Srpsstvo-Σερβισμός» και «Hrvatstvo-Κροατισμός». Θα αντιστοιχούσε ως ένα βαθμό με το ελληνικό «ρωμιόσύνη». Ιδεολογική συνάφεια αποτελεί και το «Makedonstvo-Μακεδονισμός» με περιεχόμενο σλαβογενές. Συνοψίζοντας, θα λέγαμε ότι το Bošnjaštvo (Βοσνιασμός) εμπεριέχει την έννοια του εθνοτικού στοιχείου στη θρησκευτική του ισλαμοκεντρική διάσταση.

⁶ Περιγράφουμε το νόημά του ως πολυσήμαντο διότι υπάρχει το «Bošnjaštvo» με την έννοια του εθνολογικού προσδιορισμού, υπάρχει όμως και το «bosnjastvo» με την έννοια του γεωγραφικού προσδιορισμού. Το δεύτερο χρησιμοποιείται κυρίως από τη βοσνιομουσουλμανική πλευρά. Βλ. το άρθρο του S. Tokić, *Sprječiti pokušaje sukobljavanja bošnjaštva i bosanstva [Απόπειρες εμποδίων στην αντιπαράθεση του Bošnjaštvo και του bosnjastvo]*, στο www.popsis2013.net· επίσης πρβλ. S. Balić, «Bosnjastvo se usijeca u svijest ljudi [Ο Βοσνιασμός ενσωματώνεται στη συνείδηση των ανθρώπων]», (συνέντευξη), *Most*, αρ. 120-121, Mostar 1999. Για το εννοιολογικό περιεχόμενο του «Bošnjaštvo» βλ. επίσης D. Tanasković, «Protivrečnosti Neobošnjaštva [Αντιφάσεις του Νεοβοσνιασμού]», *Islam i mi*, Beograd 2000, σ. 170· επίσης πρβλ. Α. Πορονιό, *Posrednici i metafore. Jugoslovenski muslimani (1945-1989) [Ενδιάμεσοι και μεταβάσεις. Οι μουσουλμάνοι της Γιουγκοσλαβίας (1945-1989)]*, Beograd 1990, σ. 33-36. Για μια διαμετρικά αντίθετη ανάγνωση της καταγωγής των μουσουλμάνων της Βοσνίας βλ. M. Handžijahić, *Porijeklo Bosanskih Muslimana [Η καταγωγή των Μουσουλμάνων της Βοσνίας]*, Sarajevo 1990, σποράδην· επίσης M. Hadžić, *Islamicizacija Bosne i Hercegovine i porijeklo Bosansko-Hercegovanačkih Muslimana [Ο εξισλαμισμός της Βοσνίας και Ερζεγοβίνης και η καταγωγή των Μουσουλμάνων της Βοσνίας-Ερζεγοβίνης]*, Sarajevo 1940. Θα συμπληρώναμε πως η έννοια του περιεχομένου του Bošnjaštvo εμπλουτίστηκε και εξελίχθηκε και ως ένας ευρύτερος μηχανισμός υπεράσπισης της θρησκευτικής, γεωγραφικής και ιστορικής παρουσίας της μουσουλμανικής κοινότητας της Βοσνίας.

«Γενικός Βοσνιασμός [Integralno Bošnjaštvo]» και από την άλλη ο «Μουσουλμανικός Βοσνιασμός [Muslimansko Bošnjaštvo]»⁷. Στην πρώτη περίπτωση ανήκουν όλοι οι κάτοικοι της Βοσνίας που ομιλούν την ίδια γλώσσα, ανεξάρτητα από τη θρησκευτική τους πεποίθηση, επομένως και μη μουσουλμάνοι κάτοικοι που αισθάνονται ωστόσο Βόσνιοι⁸. Στη δεύτερη κατηγορία όμως, η οποία και προοδευτικά επικράτησε, ανήκουν μόνον οι μουσουλμάνοι της Βοσνίας οι οποίοι μάλιστα χρησιμοποιούν τη λεγόμενη «βοσνιακή γλώσσα» (!)⁹.

Διασυνδέεται σθεναρά η έννοια της εθνικής ιδεοληψίας του «Βοσνιασμού» με αυτήν του θρησκευτικού όρου «musliman-μουσουλμάνος» αλλά και της μετεξέλιξής του σε «Bošnjak-Βοσνιομουσουλμάνος». Η διασύνδεση αυτή, με την ιδεολογική επεξεργασία που ακολούθησε, προσλήφθηκε πρωτίστως από τη θρησκευτική ηγεσία της Ισλαμικής Κοινότητας της Βοσνίας (Ανώτατο Θρησκευτικό Όργανο των μουσουλμάνων) και εν συνεχεία μεταλαμπαδεύτηκε στην κοινωνία¹⁰. Το σύνθημα «*Bošnjaštvo nam je vjerska obaveza [Ο Βοσνιασμός είναι η θρησκευτική μας υποχρέωση]*»¹¹ του hfz. Abdurahman

⁷ Βλ. D. Tanasković, «Politički preporod Bošnjaštva [Η πολιτική αναγέννηση του Βοσνιασμού]», *Islam i mi*, Beograd 2000, σ. 149 και του ίδιου Protivrečnosti Neobošnjaštva, σ. 175-176. Για τον ενδιαφερόμενο αναγνώστη σημαντικά εθνολογικά στοιχεία για τους πληθυσμούς που συνέθεταν την ταυτότητα της Βοσνίας, σε μια περίοδο κρίσιμη, κατά τον 19ο αι. βλ. τη λαμπρή εργασία του ακαδημαϊκού M. Ekmečić, *Ustanak u Bosni 1875-1878 [Η επανάσταση στη Βοσνία και Ερζεγοβίνη 1875-1978]*, Sarajevo 1960, σ. 32-76.

⁸ Κύριος εκπρόσωπος αυτής της τάσης είναι ο καθηγητής στο Πανεπιστήμιο της Φραγκφούρτης, Smail Balić, ο οποίος συμπεριλαμβάνει στους Bošnjaci όλους τους κατοίκους της Βοσνίας ανεξαρτήτου πίστεως και εθνότητας. Το πανόραμα των απόψεων του καθηγητή κρίνουμε ότι αντιπροσωπεύεται στο σύγγραμμά του: Sm. Balić, *Bosna u egzilu 1945-1992 [Η Βοσνία στην εξορία]*, Članci, rasprave, razgovori, Sarajevo 1996. Εντούτοις, η θέση αυτή του καθηγητή έρχεται αντιμέτωπη με ένα πρακτικό πρόβλημα: την άρνηση ενός μεγάλου μέρους των Σέρβων και των Κροατών να ενταχθούν στη θεωρία των Bošnjaci. Ο ισλαμολόγος Alexander Popović διακρίνει τους Βόσνιους μουσουλμάνους σε δύο κατηγορίες: α) μουσουλμάνους, μουσουλμανικής εθνικότητας και μουσουλμάνους, σερβικής εθνικότητας και β) τους μουσουλμάνους κροατικής εθνικότητας. Αντίστοιχες κατηγορίες διακρίνει και στους μουσουλμάνους της «Μακεδονίας», του Κοσσόβου κ.τ.λ. Βλ. A. Popović, *Jugoslavenski muslimani, [Οι μουσουλμάνοι της Γιουγκοσλαβίας]*, Beograd 1990, σ. 25.

⁹ Η έννοια ωστόσο συμπεριέλαβε και μουσουλμανικούς πληθυσμούς του Κοσσόβου, του Μαυροβουνίου και της Π.Γ.Δ.Μ. Ως κύριος εκφραστής αυτής της τάσης εμφανίζεται ο μουσουλμάνος ακαδημαϊκός και πολιτικός Muhamed Filipović. Την επιβεβαίωση της εθνοτικής αυτής έκφανσης διατυπώνει και ο Antony Smith όταν αναφέρεται στους «Εθνοτικούς εθνικισμούς». Γράφει χαρακτηριστικά: «πριν την ανεξαρτητοποίηση τα κινήματα [...] επιδιώκουν να αποσχιστούν από μια ευρύτερη πολιτειακή μονάδα και στη θέση της να δημιουργήσουν ένα νέο, εθνοτικό έθνος με πολιτειακή υπόσταση [...]», A. Smith, *Εθνική ταυτότητα*, σ.123-124· επίσης D. Tanasković, *Politički preporod Bošnjaštva*, σ. 111-116. Ως προς το αν η γλώσσα την οποία ομιλούν οι Βόσνιοι σήμερα είναι βοσνιακή και όχι η λεγόμενη σερβοκροατική, με κάποιες ιδιωματικές διαφοροποιήσεις, διατηρούμε τις επιφυλάξεις μας, βασισμένες σε επιστημονικές μελέτες αλλά και στην προσωπική μας εμπειρία και συναναστροφή με Βοσνιομουσουλμάνους κατοίκους της περιοχής.

¹⁰ Dž. Sarač-Rujanac, *Odnos vjerskog i nacionalnog u identitetu Bošnjaka od 1980. do 1990. Godine [Η σχέση ανάμεσα στο θρησκευτικό και εθνικό στοιχείο στην εθνική ταυτότητα των Bošnjaci από το 1980 έως το 1990]*, Sarajevo 2012, σ. 182-183 και 217 κ.εξ.

¹¹ Ab. Kujević, «Bošnjaštvo nam je vjerska obaveza [Το Bošnjaštvo είναι η ιερή μας υποχρέωση]» στο www.youtube.com/watch?v=TrDgECiGnUA· επίσης πρβλ. του ίδιου, «hutba (οδηγία)-Bošnjaštvo je

Κυριενί είναι ένα μόνο από τα πολλά παρόμοια συνθήματα που απηγούν την επιρροή του όρου στους πιστούς της Βοσνίας. Τα επιμέρους στοιχεία που συνθέτουν το Βοσνιασμό (ιστορικότητα, κρατισμός, πολιτιστική ιδιαιτερότητα, θρησκευτικότητα, γλώσσα), προβλήθηκαν με τη σειρά τους αντίστοιχα. Στη συναντίληψη αυτή κινείται και ο Adnan Jahić ο οποίος προσδίδει στο εθνοτικό αυτό περιεχόμενο βαθύ θρησκευτικό χρώμα όταν θεωρεί την υιοθέτησή του ως επιστροφή στον «οίκο του θεού [dar-al-islam]»¹². Η θεώρηση αυτή ξεπερνά τα όρια της ηθικής παρότρυνσης και διδασκαλίας, καθώς παρωθεί τον πιστό στη μάχη και του προσδίδει χαρακτήρα ιεροπραξίας δηλαδή «τζιχάντ». Εξ αυτού, έχει στην κοινή γνώμη των Βοσνιομουσουλμάνων παγιωθεί το στερεότυπο της φράσης, στην τουρκική μάλιστα: «*Din ve millet bir dir-vera i narod su snejedno-[πίστη και έθνος είναι ένα]*»¹³. Η παραπάνω τάση μετεξελίχθηκε σταδιακά σε ένα ιδιότυπο «βοσνιακό Ισλάμ [bošnjački islam]» στα όρια του «δημοκρατικού Ισλάμ [demokratski islam]», με συγκεκριμένα χαρακτηριστικά ιδιώματα¹⁴. Έτσι, στους κηρυκτικούς λόγους του θρησκευτικού ιερατείου εκδηλώνεται ένα σχήμα που συνδυάζει τη σλαβική καταγωγή¹⁵, τη βογομιλικής προέλευσης θρησκευτικότητα και το παγκόσμιο ισλαμικό πνεύμα (κορανικό πνεύμα), που «ενσαρκώνονται» στη βαθιά ριζωμένη στα βοσνιακά ιδεώδη βοσνιακή ψυχή. Η εικόνα του θρησκευτικού Ισλάμ «καθαγιάζει» την εθνική καταγωγή, την απαλλάσσει από ανεπιθύμητα στοιχεία και, εν τέλει, της αποδίδει το περιεχόμενο της ταυτότητας. Το «καθαγιασμένο» αυτό βοσνιακό Ισλάμ προβάλλει συχνά ως το πρότυπο του Ισλάμ στην Ευρώπη¹⁶. Επιδιώκουν δηλαδή οι βοσνιομουσουλμάνοι ιστορικοί να παρουσιάσουν το εθνοπολιτικό αυτό μοντέλο ως το λίκνο του Ισλάμ στην καρδιά της Ευρώπης.

Χαρακτηριστική αποτύπωση του μετασχηματισμού του εθνικού αυτού όρου «μουσουλμάνος» καταγράφεται στις πληθυσμιακές απογραφές των περιοχών αυτών από την ανακήρυξη της Β΄ Γιουγκοσλαβίας (1945) και εφεξής. Πιο συγκεκριμένα, στην πρώτη μεταπολεμική απογραφή του 1948 ο πληθυσμός της μουσουλμανικής κοινότητας

sinonim islama [To Bošnjaštvo είναι συνώνυμο του Ισλάμ]» στο <http://www.youtube.com/watch?v=yKAn4OM1TkQ>

¹² Πρβλ. τα σχόλια του X. Bougarel, «Bosnian Islam as “European Islam”», *Islam in Europe (Diversity, Identity and Influence)*, επιμ. Aziz Al-Azmeh/Central European University, Budapest – E. Fokas/Hellenic Foundation for European and Foreign Policy, Cambridge 2008, σ. 121-122. Στη σκέψη του Jahić, το νομικό σύστημα που προαναγγέλεται ομοιάζει περισσότερο με ένα ημι-θεοκρατικό καθεστώς με επιρροές από τη Δύση, που θα εμφανίζεται στην πολιτική επιστήμη ως «Δημοκρατία του Ισλάμ».

¹³ Στους διαλόγους των χρηστών των sites που αναφέρονται σε αυτόν τον προβληματισμό, ο αναγνώστης μπορεί με ευκολία να εντοπίσει παγιωμένες αληθοφανείς ή αληθινές πραγματικότητες, διατυπωμένες στη βάση ιδεολογικών αγκυλώσεων ή εξαρτήσεων.

¹⁴ Βλ. Ath. Athanasiadis, «Islam as a Way of Defining the National Identity of Bosnian Muslims», *Religion in Eastern Europe*, v. XXXIV/5 (November 2014), σ. 1-12.

¹⁵ Ο Muamer ef. Zukorlic διατείνεται πως η καταγωγή των Βοσνιομουσουλμάνων δεν είναι ούτε τουρκική, ούτε σλαβική, αλλά ύλθυρική. M. ef. Zukorlic, «Odakle poticemo mi Bošnjaci? [Από πού καταγόμαστε εμείς οι Bošnjaci;]» στο <http://www.youtube.com>, 13/2/2014.

¹⁶ «We are Muslims but we feel we are different Muslims, not like in Turkey and Egypt, for example. We are European [...]» δήλωσε ο Alida Vracić, director of Sarajevo-based think tank Polulari, F. Biedermann «We have a different», *The National*, 1/7/2013.

που εγκαταβιούσε στη Βοσνία είχε δύο επιλογές: ή να ενταχθεί στις γνωστές εθνικές ομάδες (Σέρβων και Κροατών) ή να αυτοχαρακτηριστεί απλώς ως «neopredeljen [απροσδιόριστος εθνικά]». Το 1953 η αντίστοιχη στατιστική κάρτα διαφοροποιείται και παρουσιάζεται στην καταλογογράφηση μία νέα «εθνική» κατηγορία: οι «neopredeljeni Jugosloveni [απροσδιόριστοι (εθνικά) Γιουγκοσλάβοι]». Πρόκειται για έναν ιδεατό εθνοτικό προσδιορισμό που συμπεριελάμβανε κυρίως τους μουσουλμάνους -αλλά και άλλους κατοίκους της Γιουγκοσλαβίας¹⁷. Το 1961, σε νεότερη απογραφή, παρουσιάζεται για πρώτη φορά εθνοτικός προσδιορισμός με θρησκευτικό περιεχόμενο, η στατιστική κατηγορία: «μουσουλμάνοι ως έθνος [musliman u etničkom smislu]» (με μ μικρό) ως μία εθνική κοινότητα όσων ασπάζονταν τη μουσουλμανική πίστη. Μία δεκαετία αργότερα, το 1971, η εθνική μετάλλαξη αναπροσαρμόζεται, αναβαθμίζεται και επισημοποιείται ο επαναπροσδιορισμός από το χαρακτηρισμό «μουσουλμάνοι-muslimani» σε «Μουσουλμάνοι-Muslimani» (με Μ κεφαλαίο), ως δηλαδή έθνος-λαός¹⁸. Πολλές φορές συναντάται στη γιουγκοσλαβική βιβλιογραφία ο όρος μουσουλμάνος άλλοτε με (Μ) κεφαλαίο και άλλοτε με (μ) μικρό. Ο λόγος είναι προφανής. Όταν γράφεται με (Μ) αναφέρεται στο Μουσουλμανικό στοιχείο ως έθνος, ενώ με (μ) αναφέρεται στο μουσουλμανισμό ως θρησκεία. Ενώ συγχρόνως το έθνος ταυτίζεται με τη θρησκεία στη Βοσνία, αλλά και το αντίστροφο. Οι εννοιολογικές αυτές μεταπτώσεις θα εξαρτηθούν από την εξέλιξη της πολιτικής πορείας του σχετικού εθνικού τους αιτήματος τόσο στην εσωτερική πολιτική σκηνή όσο και στην ευρύτερη νοτιοσλαβική.

Βέβαια, η έννοια του «Βοσνιασμού» και του όρου «Βοσνιομουσουλμάνος-Bošnjak» δεν έγινε αποδεκτή από το σύνολο των μουσουλμάνων κατοίκων της πρώην Γιουγκοσλαβίας. Χαρακτηριστικό παράδειγμα η περίπτωση των μουσουλμάνων που εγκαταβιούν στο Μαυροβούνιο (σε ποσοστό 14,6%) οι οποίοι αποποιούνται τη διείσδυση του Βοσνιασμού όπως και την καθολική κατίσχυση του ονόματος Bošnjak και αυτοπροσδιορίζονται ως «Μουσουλμάνοι του Μαυροβουνίου»¹⁹. Η έννοια του

¹⁷ Στην απογραφή του 1948 στο ΒiH ανέρχονταν οι ανήκοντες στην κατηγορία αυτή στους 778.403. Στην απογραφή του 1953 αυξάνονται σε 891.800 και στην απογραφή του 1961 μειώνονται σε 842.248 κατοίκους. Θα πρέπει στο σύνολο αυτό να προστεθούν και οι 317.125 μουσουλμάνοι που δεν ανήκαν στο γεωγραφικό χώρο της Βοσνίας. Μ. Imamović, *Historija Bošnjaka [Ιστορία των Βοσνιομουσουλμάνων]*, Novi Pazar 2007, σ. 563· επίσης *Statistički Godišnjak S.F.R.J. [Ετήσιες στατιστικές της Σοσιαλιστικής Συνομοσπονδίας των Δημοκρατιών της Γιουγκοσλαβίας]*, Beograd 1963, σ. 336 κ.εξ.

¹⁸ Πρβλ. τα σχόλια του D. Bataković, *Nova Istorija Srpskog Naroda [Νέα Ιστορία του Σερβικού Έθνους]*, Beograd 2000, σ. 366. Οι μουσουλμάνοι αναφέρουν ως αιτία και το ότι ένα μέρος μουσουλμάνων ήταν άθεοι, λόγω της αρνητικής στάσης του καθεστώτος, αφού κάποιοι ήταν μέλη της Ένωσης Κομμουνιστών Γιουγκοσλαβίας. Διακεκριμένοι διανοητές της Βοσνίας οι οποίοι αν και μουσουλμάνοι στο θρήσκευμα (από εξισλαμισθέντες ορθοδόξους ή ρωμαιοκαθολικούς πληθυσμούς), διαμαρτυρήθηκαν για τις εθνικές αυτές αυθαιρεσίες και ομολόγησαν δημόσια την κροατική ή σερβική τους καταγωγή. Τέτοιοι ήταν ο Meša Selimović, ο Ivo Andrić κ.ά. Πρβλ. επίσης την παρουσία του σερβισμού στην ποίηση μουσουλμάνων ποιητών, J. Bajić, «Srpsstvo srpskih pesnika muslimanske vere [Ο σερβισμός των Σέρβων ποιητών της μουσουλμανικής πίστης]», *O srbima muslimanske veroispovest. Referati i Saopštenja, Zbornik radova I*, Beograd 2012, σ. 125-149.

¹⁹ Το εθνοτικό αυτό αφήγημα δεν είναι πρωτόγνωρο. Το περιγράφει ο Antony Smith εναργώς στην ανάλυσή του για τους «εδαφικούς και εθνοτικούς εθνικισμούς» όταν λέγει ότι: «μετά την ανεξαρτητοποίηση

Βοσνιασμού θεωρείται από τους μουσουλμάνους του Μαυροβουνίου ως «νεόκοπος εθνοτικός προσδιορισμός» που επινοήθηκε από τους μουσουλμάνους της Βοσνίας, εκφράζοντας ιμπεριαλιστική διάθεση, προκειμένου να αφομοιώσουν στη σύλληψη του νεοϊδεολογήματος αυτού όλα εκείνα τα στοιχεία πολιτιστικά, θρησκευτικά, εθνικά παραδοσιακά, ιστορικά που συνθέτουν την εθνική τους μαυροβουνιώτικη ιδιαιτερότητα²⁰. Οι συνέπειες της επιφύλαξης αυτής έχουν πολλαπλές και πολυσήμαντες προεκτάσεις που σχετίζονται με την εθνική και πολιτιστική ταυτότητα, που συλλογικά βιώνουν οι μουσουλμανικοί πληθυσμοί του Μαυροβουνίου²¹.

Οι πολιτικές εξελίξεις της διάλυσης της Γιουγκοσλαβίας αποτέλεσαν το ορόσημο που μετεξέλιξε δυναμικά και οριστικά το εθνικό αίτημα των Βοσνιομουσουλμάνων. Ο «γιουγκοσλαβισμός», με τους σχεδιασμούς της Ένωσης Κομμουνιστών Γιουγκοσλαβίας²², δημιούργησε και θωράκισε την εθνική ιδέα των Βοσνιομουσουλμάνων και η έξαρση των εθνικισμών της δεκαετίας του 1990 την υποστασιοποίησε κρατικά. Η επιτυχία συνίστατο στη διεθνοποίηση του προβλήματος αφενός και στις πολιτικές συγκυρίες που εξελίσσονταν ευνοϊκά για τη σύσταση ενός κράτους που θα «εξασφάλιζε την ειρήνη» στην περιοχή²³. Η προβολή του Βοσνιασμού είχε τη δική της συμμετοχή στο εγχείρημα αυτό. Επιπρόσθετα, θα αναφέραμε και την ωρίμανση του αιτήματος στο εσωτερικό του *politik biro* και στα όργανα του Κουμμουνιστικού Κόμματος Γιουγκοσλαβίας όπου οι «αποσχιστικές τάσεις» καθ' όλη τη διάρκεια της μονολιθικής άσκησης εξουσίας του εκδήλωναν τις διαφαινόμενες πολιτικές εξελίξεις.

Ανάμεσα στους φορείς που εγκολπώθηκαν και καλλιέργησαν την ιδέα του Βοσνιασμού διακρίθηκαν και σημαίνοντα στελέχη της «Ισλαμικής Κοινότητας [Islamska Zajednica]» (Θρησκευτική Διοίκηση), αλλά και της πνευματικής ελίτ της Βοσνίας οι οποίοι συστρατεύθηκαν γύρω από τον όρο «Bošnjač», ως ένα εθνοπρόβλητο σύμβολο, θεωρώντας ότι εξασφαλίζουν έτσι τη συνοχή του βοσνιακού λαού, εννοώντας τη συνοχή

τα κινήματα επιδιώκουν να επεκταθούν ώστε να περιλάβουν όσους εθνοτικά “συγγενείς” πληθυσμούς βρίσκονται εκτός των παρόντων συνόρων του “εθνοτικού έθνους”[...] πρόκειται για τους αλτρωτικούς και πάσης φύσεως “παν-“εθνικισμούς» Α. Smith, *Εθνική ταυτότητα*, σ. 124.

²⁰ Αν. Kurpejončić, «Muslimani Crne Gore do bošnjačke asimilacije [Οι μουσουλμάνοι του Μαυροβουνίου έως την εποχή της αφομοίωσης του Βοσνιασμού]», *OSVIT glas Muslimana Crne Gore*, αρ. 5 (2013), σ. 14-18.

²¹ B. Dimitrova, «Bosniak or Muslim? Dilemma of one Nation with two Names», *Southeast European Politics*, τεύχος 2 (2001), σ. 94-108.

²² I. Lučić, «Stavovi Centralnog Komiteta Saveza Komunističke Jugoslavije o nacionalnom identitetu Bosanskih Muslimana/Bošnjačaka [Οι θέσεις της Κεντρικής Επιτροπής της Ένωσης Κομμουνιστών Γιουγκοσλαβίας περί της εθνικής ταυτότητας των Μουσουλμάνων της Βοσνίας]», *Rasprave o nacionalnom identitetu Bošnjačaka*, (Zbornik Radova), Sarajevo 2009, σ. 97-114· επίσης T. Bringa, *Being Muslim*, σ. 30-36.

²³ Βλ. Š. Filandra, *Bošnjačka politika u XX stoljeću [Η πολιτική των Βοσνιομουσουλμάνων στον 20ό αιώνα]*, Sarajevo 1998, σ. 208 κ.εξ.

του μουσουλμανικού λαού²⁴. Σημαντική είναι η έμμεση συνεισφορά των πνευματικών ιδρυμάτων της Ισλαμικής Κοινότητας τα οποία αναδείκνυαν με τη δράση τους την έννοια του Βοσνιασμού εξωραϊζοντάς την με στοιχεία από την ευρύτερη ισλαμική παράδοση²⁵.

Η πατρότητα του Βοσνιασμού είναι ένα ζήτημα για το οποίο επαίρεται η μουσουλμανική διάνοηση ότι είναι δημιούργημα δικών της προσπαθειών. Θα προσθέταμε, ωστόσο, πως και ο πολιτικός κόσμος της βοσνιομουσουλμανικής θρησκευτικής κουλτούρας είναι συμμετοχος²⁶. Κυρίως διακεκριμένες προσωπικότητες του ακαδημαϊκού και πολιτικού κόσμου είναι εκείνες που στιγμάτισαν με συγγράμματά τους ή με το δημόσιο λόγο τους, τους άξονες γύρω από τους οποίους κινήθηκε η εθνική αυτή ιδεολογία²⁷. Ως πνευματικός, ωστόσο, γεννήτορας και αυθεντικός εκφραστής του υπήρξε ο καθηγητής και ακαδημαϊκός Muhamed Filipović²⁸. Για τον Filipović, ο ισλαμικός κόσμος στην ευρύτερή του διάσταση είναι ο ιδιάζων παράγων που διαμορφώνει την έννοια του «Βοσνιασμού» και κατ' επέκταση την ψυχή του κάθε Βοσνιομουσουλμάνου. Ο ίδιος προσδιορίζει την προσωπική του αυτοσυνειδησία πολιτική, θρησκευτική, πολιτιστική, στην ισλαμική ταυτότητα, η οποία μάλιστα «στην τοπική της έκφραση» αποκαλύπτει τη Βοσνία. Για το λόγο αυτό, όπως διακηρύττει ο ίδιος, «χωρίς Ισλάμ δεν υπάρχει Βοσνία – there isn't Bosnia without islam – Bez islama nema Bosne»²⁹.

²⁴ H. Kamberović, «Stav političke elite o nacionalnom identitetu Muslimana u Bosni i Hercegovini sredinom 1960-ih godina [Η θέση της πολιτικής ελίτ για την εθνική ταυτότητα των Μουσουλμάνων της Βοσνίας και Ερζεγοβίνης στα μέσα της δεκαετίας του 1960]», *Prilozi Contributions* 38 (2009), σ. 165-191.

²⁵ Βλ. D. Novaković, «Islamska zajednica i nacionalno opredeljenje muslimana u socijalističkoj Jugoslaviji [Η Ισλαμική Κοινότητα και οι εθνολογικοί προσανατολισμοί των μουσουλμάνων στη Σοσιαλιστική Γιουγκοσλαβία]», *Istorija 20.veka*, τεύχος 2 (2008), σ. 461-474. Για το λόγο αυτό οι μουσουλμανικοί φορείς επιδόθηκαν στον περιορισμό του εθνοτικού προσδιορισμού «Jugosloveni» ή ακόμα της στατιστικής εθνοτικής κατηγορίας «ostali-λοιπές εθνότητες» προσβλέποντας στο να αποφύγουν απόλυτες εθνοθρησκευτικού περιεχομένου προς άλλες «κατευθύνσεις».

²⁶ Πρβλ. τις εντυφείς αναλύσεις του πολιτειολόγου M. Jevtić, *Od Islamske Deklaracije do verskog rata u BiH [Από την Ισλαμική Διακήρυξη στο θρησκευτικό πόλεμο στη Βοσνία]*, Prnjavor 1995², σ. 83-105 και 157-182.

²⁷ A. Isaković, *O "nacionaliziranju" Muslimana, 101 Godina Afirmiranja i Negiranja Nacionalnog Identiteta Muslimana [Περί της «εθνοποίησης» των Μουσουλμάνων. 101 χρόνια αποδοχής και απόρριψης της εθνικής ταυτότητας των Μουσουλμάνων]*, Zagreb 1990, passim· επίσης M. Hadžijahić, *Od tradicije do identiteta. Geneza nacionalnih pitanja bosanskih muslimana [Από την παράδοση στον εθνικό προσδιορισμό. Η γένεση του εθνικού ζητήματος των μουσουλμάνων της Βοσνίας]*, Sarajevo 1974· πρβλ. επίσης το ογκώδες έργο του έγκριτου νομικού M. Imamović, *Historija Bošnjačka [Ιστορία των Βοσνιομουσουλμάνων]*, Novi Pazar 2007.

²⁸ Muhamed Filipović (1929-), είναι ακαδημαϊκός, καθηγητής φιλοσοφίας και ιστορίας, συγγραφέας και θεωρητικός του Bošnjaštvo έχοντας στο ενεργητικό του δεκάδες επιστημονικές μελέτες γύρω από την κατοχύρωση και αξίωση του εθνονόμιου αυτού στους Βοσνιομουσουλμάνους κατοίκους της Βοσνίας. Συνδέθηκε το όνομά του με την πολιτική ζωή της Βοσνίας, θεωρείται δε ακόμη και σήμερα ως ο διανοούμενος που με το ιστορικό και φιλοσοφικό του ανάστημα συνέβαλε καθοριστικά στην εγκαθίδρυση της έννοιας του Bošnjaštvo στην εσωτερική πολιτική σκηνή αλλά και διεθνώς.

²⁹ Βλ. το ομώνυμο άρθρο M. Filipović, «Nema Bosne bez islama [Δεν υπάρχει Βοσνία δίχως το Ισλάμ]», *Borba*, 4.5.1990, σ. 5.

Στο σύγχρονο μελετητή των σύνθετων αυτών θεμάτων φρονούμε ότι εξακολουθεί και σήμερα, που έχει πια καταχωρηθεί ιστορικά η έννοια του Βοσνιασμού, να προβληματίζει τους γεννήτορές του η ισορροπία ανάμεσα στα δύο βασικά συστατικά του: στο Islam και στο Bošnjak. Η διμερής αναλογία, το μείγμα που προκύπτει, απασχολεί ενδόμυχα τους υποστηρικτές του και εξαιρεί στεγανά τους σύνοικους Σέρβους και Κροάτες στη σύνθεσή του. Τούτο σημαίνει ότι ή θα επιβιώνουν πολιτικά σε ένα μονοδιάστατο μοντέλο διαβίωσης ή θα πρέπει να αναζητήσουν ένα νέο μείγμα πολιτικής συμβίωσης (λιγότερο Ισλάμ και περισσότερο Βοσνία;) ώστε να συμπεριλάβουν όλες τις εθνότητες της χώρας. Ο Βοσνιασμός άλλωστε θεμελιώνεται σε έναν «ιστορικό μύθο». Ο «ιστορικός μύθος» είναι συνυφασμένος όχι μόνο με τη συγκρότηση της εθνικιστικής ιδεολογίας αλλά και με την καταγραφή της εθνικής ιστορίας. Στην περίπτωση της Βοσνίας ένα μεγάλο μέρος της ιστορικής της κληρονομιάς αντλείται από τα ηρωοποιημένα μεσαιωνικά ιστορικά πρόσωπα του μπάνου Kulin, του βασιλιά Tomaš, του μπάνου Ninoslav, με κορυφαία την περίπτωση του μπάνου και βασιλιά Tvrtko, για την πατρότητα των οποίων ερίζουν όλες οι φυλές που πέρασαν και άφησαν τα ίχνη τους στη Βοσνία³⁰. Τα Βαλκάνια έχουν επιπρόσθετα, ως εκ της ιδιοσυγκρασίας των κατοίκων τους, την ιδιαιτερότητα να επιδίδονται στην κατασκευή περίτεχνων και δυσδιάκριτων μύθων, λόγω της πολυπλοκότητας ή του ιστορικού συγχρωτισμού των λαών τους.

Εάν θα περιγράφαμε στην αλληλουχία τους τα συστατικά εκείνα στοιχεία που συνθέτουν την εθνολογική συνέχεια του Βοσνιασμού, στη σκέψη των βοσνιομουσουλμάνων ιστορικών, θα λέγαμε ότι αυτά είναι: η πρωτόλεια σλαβική παρουσία στην κεντρική βαλκανική, η υπόσταση του μεσαιωνικού Βοσνιακού βασιλείου, η οικονομική και κοινωνική οργάνωση και παρουσία του στον ευρύτερο βαλκανικό χώρο, η ίδρυση και εξέλιξη της Βοσνιακής εκκλησίας [«Bosanska crkva»], η εμφάνιση της «bosančica» [βοσνιακής γλώσσας], η παρουσία των Οθωμανών και η διείσδυση της ισλαμικής πίστης στους λαούς που την κατοικούσαν και, τέλος, το μείγμα της σλαβικής και ισλαμοβαλκανικής ιδιαιτερότητας που παρήγαγε έναν ιδιότυπο πολιτισμό. Στο σύνολό τους τα χαρακτηριστικά αυτά «εθνογεννούν» το λαό των Βοσνίων στο νεολογισμό του «Bošnjaštvo».

³⁰ Και στη σερβική ιστοριογραφία είναι έντονα τα σημάδια των μύθων ιστορικών προσώπων που μεγαλούργησαν και ανέδειξαν το γένος στον ευρύτερο βαλκανικό χώρο: ο βασιλιάς Dragutin, ο δεσπότης Branković, ο οίκος των Nemanje, με κορύφωση την εξάπλωση του μεσαιωνικού βασιλείου του τσάρου Dušan. Βλ. B. Braude – B. Lewis, *Christians and Jews in the Ottoman Empire. The Functioning of a Plural Society*, New York-London 1982, σ. 69-77· πρβλ. και M. Stevanović, *Dušanovo carstvo*, Beograd 2001· επίσης B. Aleksov, «Adamant and Treacherous: Serbian Historians on Religious Conversions», *Religion in Eastern Europe XXVI*, 1 (2-2006), σ. 49-51· επίσης S. Nedeljković, «Mit, religija i nacionalni identitet: Mitologizacija u Srbiji u periodu nacionalne krize [Ο μύθος, η θρησκεία και η εθνική ταυτότητα: η μυθοποίηση στη Σερβία την περίοδο του εθνικισμού]», *Etnoantropološki problemi*, έτ. 1, αρ. 1 (2006), σ. 155-179. Για την έννοια του ιστορικού μύθου στη βοσνιομουσουλμανική βιβλιογραφία βλ. ενδεικτικά Dž. Sarač, «Mit o Bosni i Hercegovini kao srpskoj zemlji» στο [www://iis.unsa.ba/institut/du_dzenita.htm](http://iis.unsa.ba/institut/du_dzenita.htm), 18/08/2014.

Athanasios Athanasiadis

**The Concept of Bošnjaštvo in Shaping the National Consciousness
of Bosnian Muslims**

Summary

The ethnological issues in Southeast Europe since the 90s attracted international public attention. In the Balkans new nations arose which were largely unknown to the general public, claiming a share of its historical heritage. One such case is that of the Muslims Slavs of Bosnia who self defined themselves as the indigenous people of the area with a particular historical background and as a newly formed nation. Main feature of this birth of nations was the religious beliefs of these residents and the overall role of the medieval Ottoman conquest of Bosnia. Mainly through the phenomenon of Islamization these people were rallied since the late 18th century and gathered around the religious and administrative center of the Islamic Community "Islamska Zajednica". In this way they claimed their diversity compared to their neighboring nations the Serbs and the Croatsians. A key point to these ethnological changes was the Bošnjaštvo = Vosnianisation which served as a political, cultural and religious means which expressed this ethnological peculiarity. The Bošnjaštvo was supported by the Muslim religious authorities but also by the Muslims who were believed to live abroad and was thus presented as a timeless value that added status to the historical background of the Bosnian nation that bore a Muslim origin.

In the aftermath of the war and during the reconstruction of the Balkan states, these residents were incorporated in the Socialist Republic of Yugoslavia (SFRJ). From a mere religious community of Muslims in Yugoslavia they methodically claimed a place in the collective bodies of the Communist Party of the country. Through this authority they were able to reconstruct their ethnological background and develop into an equal party to the other nations that Yugoslavia consisted of. However, in 1990 the country's disintegration created the demand for national self-definition. At this point the name Bošnjaci, in other words Muslims of Bosnia, appears under the constitution. Known as Bošnjaci they are considered members to the Federation of Bosnia and Herzegovina (BiH) along side the Croatian nation. There they present themselves as a newly founded nation claiming its own share to the history of the Balkans. Nonetheless, a thorough analysis of the historical and political conditions would lead us to believe that such a nation is both artificially constructed and imaginary; the historical

background of this nation is intertwined with the “historical myth” deeming it evident that this is a case of national history loans from the history of Serbia and Croatia. As such, it is in this light that such a case should be gazed upon.